

Nastavno-naučnom veću Univerziteta u Beogradu – Fakulteta političkih nauka

Na sednici Odeljenja za međunarodne studije, održanoj 10. septembra 2020. godine, konstatovano je da je kandidat Predrag Petrović završio pisanje doktorske disertacije pod naslovom „**Reforma službi bezbednosti u Srbiji 2000-2017.**“ Odlukom Nastavno-naučnog veća Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu od 17. septembra 2020. godine imenovana je Komisija za ocenu doktorske disertacije u sastavu: prof. dr Nebojša Vladisavljević, prof. dr Bogoljub Milosavljević i prof. dr Filip Ejodus.

Komisija je pregledala i ocenila navedeni doktorski rad i na osnovu mišljenja svih njenih članova Nastavno-naučnom veću Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu podnosi sledeći:

Izveštaj o doktorskoj disertaciji

Osnovni podaci o kandidatu i disertaciji

Kandidat Predrag (Gradimir) Petrović rođen je 23. januara 1976. godine u Beogradu, Republika Srbija. Osnovnu školu završio je u Beogradu 1990, a 1995. godine završava srednju Vazduhoplovno-tehničku školu „Petar Drapšin“ sa diplomom u zvanju vazduhoplovni tehničar.

Petrović je 2003. godine diplomirao na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu sa prosečnom ocenom 9,03 i stekao zvanje politikologa. Posle osnovnih studija kandidat je uspešno završio magistarske studije na istom fakultetu sa prosečnom ocenom 9,66 gde je 2010. godine odbranio magistarsku tezu pod naslovom „**Privatizacija bezbednosti u slabim državama: slučaj Srbija**“ i stekao zvanje magistra političkih nauka. Kandidat je potom na Univerzitetu u Beogradu - Fakultetu političkih nauka upisao Doktorske akademske studije politikologije – Međunarodne i evropske studije.

Kandidat se istraživačkim poslovima bavi od 2006. godine kada je počeo da radi u tadašnjem Centru za civilne-odnose a današnjem Beogradskom centru za bezbednosnu politiku. Od samog početka karijere Petrović je pokazivao veliku motivisanost za rad i sposobnost brzog učenja, kao i samostalnost u radu te je brzo i napredovao u svom poslu. Tako je kandidat najpre dobio složenije istraživačke poslove, da bi potom vodio i istraživačke timove ali i osmišljavao nova istraživanja i njihovu metodologiju. Petrović je ubrzo unapređen u koordinatora istraživanja u Beogradskom centru za bezbednosnu politiku, da bi ubrzo, zbog iskazanih dobrih organizacionih sposobnosti, bio unapređen u izvršnog direktora organizacije.

Tematski, kandidata su najviše interesovale slabo istražene oblasti. Tako je 2007. godine Petrović zajedno sa svojim kolegama osmislio i sproveo prvo empirijsko istraživanje na temu privatizacije bezbednosti u Srbiji čiju osnovu su činili intervjui sa menadžerima privatne bezbednosti, klijentima i osiguravajućim kućama, kao i institucijama nadležnim za nadzor ovog sektora. Fokus istraživanja je bilo funkcionisanje privatnog sektora bezbednosti u uslovima nepostojanja jedinstvenog zakonskog okvira za rad privatnih bezbednosnih firmi u Srbiji. Nakon usvajanja Zakona o privatnom obezbeđenju 2013. godine kojim je posle 20 godina konačno normativno uređen privatni sektor bezbednosti, kandidat je realizovao drugo empirijsko istraživanje na ovu temu gde je predmet istraživanja bio tok primene rečenog Zakona u uslovima kada su posledice svetske ekonomske krize pogodile Srbiju. S obzirom na jedinstvenost ovih istraživanja, publikacije u kojima su objavljeni njihovi rezultati predstavlja nezaobilazno štivo na fakultetima na kojima se izučava bezbednost.

Pored toga, Petrović je istraživao i temu nasilnog ekstremizma u Srbiji i regionu Zapadnog Balkana. U Srbiji je sproveo prvo sveobuhvatno empirijsko istraživanje na ovu temu koje je uključivalo intervjue sa (nasilnim) ekstremistima. Studija slučaja Srbije objavljena kao deo veće studije koja uključuje Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Kosovo i Makedoniju. Kandidat je za Institut za bezbednosne studije Evropske Unije objavio dva teksta na ovu temu, gde su razmatrani analizu pokretača nastanka i širenja islamističkog ekstremizma na Zapadnom Balkanu, kao i mere za njegovo suzbijanje.

Kandidat se interesovao i za teme integriteta i rizika od korupcije u sektoru bezbednosti u Srbiji, gde je prilagodio metodologiju za utvrđivanje i praćenje rizika od korupcije u vojsci, policiji i službama bezbednosti u Srbiji. Bio je vođa istraživačkog tima koji je sproveo dva kruga merenja indeksa rizika od korupcije u sektoru odbrane Srbije koje

predstavlja deo globalnog istraživanja koje redovno sprovodi Međunarodna transparentnost (Transparency International UK).

Konačno, kandidat se od samog početka karijere interesovao za temu reformi službi bezbednosti u Srbiji i regionu Zapadnog Balkana kao važnom elementu za uspešnost demokratizacije društva. Petrović je osmislio i sproveo niz istraživanja koje su za predmet imale kako odnos reformi službi bezbednosti i demokratizacije tako i pojedinačne aspekte reforme službi bezbednosti poput: reorganizacije službi bezbednosti, primena specijalnih mera i tehnika, uloga službi bezbednosti u kriminalističkim istragama i njihova policijska ovlašćenja, koordinacija rada službi bezbednosti, rizike od korupcije u službama bezbednosti, te mehanizme unutrašnjeg i spoljnog nadzora i kontrole (parlamentarni, nezavisni i ekspertski). U istraživanjima kandidat je koristio nalaze o reformi službi bezbednosti u postsocijalističkim državama, a posebno onih sa sličnim osobenostima, kontekstom i nasleđem, poput na primer Republike Hrvatske. Uz to, kandidat je intervjuisao brojne bivše pripadnike službi bezbednosti, članove nadzornih tela, predstavnike medija i organizacija civilnog društva iz Srbije i Evrope, a najvažniji intervjui su i javno objavljeni. Petrović je takođe pisao i komentare na nacрте i predloge zakona o službama bezbednosti koji su bili na javnoj raspravi od 2006. godine do danas. Njegov tekst na temu reformi službi bezbednosti Srbije objavljen je u zborniku radova izdavača Rowman & Littlefield koja obuhvata studije slučaja reformi službi bezbednosti u 32 države.

U poslednjih nekoliko godina, Petrović se interesuje za negativni fenomen prisutan uglavnom u tranzicionim državama koji je u praksi i teoriji poznat kao zarobljavanje države. U tom kontekstu, kandidat je istraživao glavne uslove i činioce, kao i aktere i mehanizme u sektoru bezbednosti koji utiču na zarobljavanja države. Petrovićev rad „Anatomija zarobljavanja službi bezbednosti u Srbiji“ koji analizira ulogu službi bezbednosti u zarobljavanju države privukao je veliku pažnju domaće i međunarodne stručne ali i šire javnosti.

Kandidat je tokom svog rada neprekidno usavršavao svoja znanja, te je završio niz seminara, kurseva i obuka, od kojih su najvažniji:

2020 – Seminar o borbi protiv terorizma i vladavini prava (Advanced Summer Programme on Terrorism, Counter-Terrorism and the Rule of Law), Asser Instituut i International Centre for Counter-Terrorism.

2018 – Tromesečni studijski boravak u Institutu za bezbednost i globalne poslove pri Lajden Univerzitetu u Holandiji.

2017 – Seminar o istraživanju ekstremizma, Department for International Development (DFID) and International Conflict Research Institute of the Ulster University.

2016 – Seminar izučavanju kulture službi bezbednosti, Breda, Holandija.

2015 – Kurs o ekstremizmu i deradikalizaciji, Centar za demokratsku kulturu, Berlin, Nemačka.

2014 – Seminar o privatizaciji obaveštajnog rada, Ženevski centar za kontrolu oružanih snaga (DCAF), Švajcarska.

2014 – Kurs o svrsishodnom trošenju javnih sredstava- Transparentnost Srbija i Uprava za javne nabavke, Beograd, Srbija.

2012 – Kurs „Etika u javnoj upravi“ – Centar za bezbednosne studije, Srbija.

2008 – Šestonedeljni program stažiranja, Norveški institut za međunarodne poslove, Oslo, Norveška.

2007. Kurs “Savremena metodologija u borbi protiv organizovanog kriminala, Centar za bezbednosne studije, Beograd, Srbija.

2006. Summer School for Young Professionals – Introduction into Security Policy: „Global Security Challenges of Today“, National Defence Academy of Marshal Andrej Hadík i Centre for European and North Atlantic Affairs, Liptovský Mikuláš, Slovačka.

2005. Kurs “Savremena antikorupcijska metodologija”, Centar za bezbednosne studije, Beograd, Srbija.

Svoje istraživačko znanje i iskustvo, kandidat je nastojao da podeli i sa studentima osnovnih i master studija Fakulteta političkih nauka, gde je po pozivu od 2007. godine do danas održao niz predavanja na temu reforme sektora bezbednosti, privatizacije bezbednosti i reforme službi bezbednosti.

Petrović je autor brojnih istraživačkih tekstova od kojih su najvažniji:

1. Petrović, Predrag. *Anatomija zarobljavanja bezbednosno-obaveštajnog sektora u Srbiji*. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2020.
2. Petrović, Predrag. *Key Aspects of Security Services Reform: The Experiences of Serbia, North Macedonia and Montenegro*. Belgrade: Belgrade Centre for Security Policy, 2020.
3. Petrović, Predrag. *The BIA Fighting an Internal Enemy of the State*. Belgrade: Belgrade Centre for Security Policy, 2019.
4. Petrović, Predrag, and Isidora Stakić. *Western Balkans Extremism Research Forum - Serbia Report*. Belgrade: British Council, 2018.
5. Petrović, Predrag. *The Problem of Islamist Extremism in Serbia: What Are the Drivers and How to Address Them*. Policy Brief. Belgrade: British Council, 2018.
6. Petrović, Predrag, and Florian Qehaja. "Violent Extremism: Beyond Foreign Fighters and Behind Numbers." In *Resilience in the Western Balkans*, edited by Sabina Lange, Zoran Nechev and Florian Trauner, 93-98. Paris: European Union Institute for Security Studies, 2017.
7. Petrović, Predrag i Katarina Đokić. *Crne tačke reforme službi bezbednosti u Srbiji*. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2017.
8. Petrovic, Predrag. "Islamic radicalism in the Balkans", *Alert*, no. 24, 10 June 2016. Brussels: European Union Institute for Security Studies, 2016.
9. Petrovic, Predrag. "Serbia: An Awkward Legacy." In *The Handbook of European Intelligence Cultures*, edited by Bob Graaff and James Nyce, 321-34. Lanham: Rowman & Littlefield, 2016.
10. Petrović, Predrag, and Marko Milošević. "Serbia." In *A Force for Good - Mapping Private Security Landscape in South East Europe*, edited by Franziska Klopfer and Nelleke van Amstel. Geneva: DCAF, 2015.
11. Petrović, Predrag i Marko Milosević, *Novi-stari izazovi privatnog sektora bezbednosti u Srbiji*. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2015.
12. Petrović, Predrag. "Korupcija i bezbednosno-obaveštajne službe." U *Korupcija u sektoru bezbednosti*, ured. Predrag Petrović, 33-37. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2013.
13. Petrović, Predrag. *Intelligence Governance in Serbia*. Geneva: Geneva Centre for Control of Armed Forces, 2012.

14. Petrović, Predrag. *Privatizacija bezbednosti u slabim državama: Slučaj Srbija*. Beograd: Čigoja štampa, 2011.
15. Milosavljevic, Bogoljub, and Predrag Petrovic. "Security-Intelligence Services in the Republic of Serbia." In *Yearbook on Security Sector Reform of Serbia 2008*, edited by Miroslav Hadzic et al. Belgrade: Center for Civil-Military Relations, 2009.
16. Đorđević, Biljana, i Predrag Petrović. "Hronologija reforme bezbednosno-obaveštajnih službi," U *Hronologija reforme sektora bezbednosti u Srbiji 2000-2008*. ured. Sonja Stojanović i Miroslav Hadžić. Beograd: Centar za civilno-vojne odnose i Beogradska škola za studije bezbednosti, 2009.
17. Petrović, Predrag. "Kritički osvrt na Zakon o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji". *Bezbednost Zapadnog Balkana*, br. 15 (oktobar – decembar 2009): 11-21.
18. Petrovic, Predrag. (2009) "Enemy as the Essence of the Political", *Western Balkans Security Observer*, no. 13 (April-June 2009): 3-8.
19. Unijat, Jelena, Marko Milosevic. and, Predrag Petrovic. *Private Security Companies in Serbia: Friend or Foe*, Belgrade: CCMR, 2008.
20. Petrović, Predrag. "Primena specijalnih mera u zemljama u tranziciji- komparativni uvid." In *Demokratski nadzor nad primenom specijalnih mera*, ured. Miroslav Hadžić i Predrag Petrović. Beograd: OEBS, 2008.
21. Predrag, Petrović. "Nepotpun iskorak ka (pre)uređenju bezbednosno-obaveštajnog sistema u Srbiji – kritički osvrt na Predlog zakona o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije." *Bezbednost Zapadnog Balkana*, br. 7-8 (oktobar 2007–mart 2008): 137-43.
22. Predrag, Petrovic. "Changes in the Croatian Security-Intelligence System." *Western Balkans Security Observer*, no. 1 (2006): 22-26.

Iz priložene biografije kandidata, može se zaključiti da je on tokom svog školovanja i profesionalnog rada stekao potrebna znanja iz politikologije, nauke o bezbednosti i pojedinih aspekata reforme službi bezbednosti, kao i istraživačka znanja i veštine koja su mu bila od značaja za uspešnu izradu doktorske disertacije.

Osnovni podaci o doktorskoj disertaciji

Doktorska disertacija kandidata Predraga Petrovića pod naslovom „**Reforma službi bezbednosti u Srbiji 2000 – 2017.**“ u pogledu forme i sadržaja ispunjava sve standarde koje je propisao Univerzitet u Beogradu. Disertacija je napisana na 271 stranu standardnog formata (format papira: A4, margine: 20 mm, oblik pisma: *Times New Roman*, prored: 1) od kojih je 228 strana osnovnog teksta, a ostatak čine prilozi i spisak korišćenih izvora. Disertacija sadrži četiri velike celine – „Uvod“, „Konceptualno-teorijski okvir“, „Demokratska transformacija Srbije i reforma službi bezbednosti“, i „Zaključak“.

Doktorska disertacija Predraga Petrovića predstavlja zaokruženu celinu u naučnom, stručnom i metodološkom smislu. Zaključci disertacije potkrepljeni su valjanom argumentacijom. Osnovna teorijska i praktična polazišta zasnovana su na obimnoj literaturi i brojnim izvorima. Kandidat je koristio monografije i naučne i stručne radove velikog broja stranih i domaćih autora, medijske izvore i međunarodne dokumente, te izveštaje domaćih državnih organa kao i internet izvore. Disertacija sadrži ukupno 35 stranica korišćenih izvora.

Predmet i cilj disertacije

Kandidat mr Predrag Petrović u svom radu istražuje uslove, događaje, procese i aktere koji su uticali na tokove, ishode i domete reforme službi bezbednosti u Srbiji od 2000. do 2017. godine. Petrović posebnu pažnju posvećuje utvrđivanju glavnih prepreka kao i pokretača reforme službi bezbednosti, te pitanju koji od ove dve grupe faktora danas preovlađuje u Srbiji. Kandidat nastoji da utvrdi koje su uslovi i činioци predstavljali kritične tačke u reformi službi bezbednosti, te u kojoj meri su oni iskorišćeni od strane donosioca političkih odluka. Sve to autoru omogućava da utvrdi činioce i uslova kao i aktere i mehanizme koji omogućavaju „povratka na staro“, kada su službe bezbednosti bile glavni instrument u održanju političke partije na vlasti.

Pored glavnog istraživačkog pitanja, kandidat nastoji da odgovori i na sledeća pitanja:

- Zašto koalicija DOS posle petooktobarskih promena nije izvršila odlučnu i celovitu reformu službi bezbednosti u Srbiji, iako su njeni lideri bili svesni nužnosti takve reforme, te su na raspolaganju imali desetogodišnje iskustvo reformi službi bezbednosti iz drugih postsocijalističkih država?

- Zbog čega sve političke vlasti, odnosno vlade formirane od petooktobarskih promena 2000. do 2017. godine, nisu u potpunosti iskoristile društveno-političke uslove pogodne za sveobuhvatnu reformu službi bezbednosti (kritične tačke), već su parcijalno i nedоследно uređivale službe bezbednosti?
- Kako i u kojoj meri su nasleđe službi bezbednosti i trenutni društveno-politički konteksti uticali na tokove i domete reforme službi bezbednosti?
- Koje su pozitivne posledice reformi službi bezbednosti u Srbiji u periodu od 2000. do 2017. godine?
- Koje su posledice propuštenih prilika za sveobuhvatnom reformom službi bezbednosti?
- Zašto su vojne službe bezbednosti normativno uređene u skladu s demokratskim principima, a civilna služba bezbednosti BIA to nije?
- Zašto Srbija ni posle 17 godina reformi sektora bezbednosti još uvek nije uspostavila bezbednosno-obaveštajni sistem, već se ključna tela za ostvarenje tog jedinstva – Savet za nacionalnu bezbednost i Biro za koordinaciju rada službi – koriste, pre svega, u svrhe potčinjavanja službi bezbednosti partijskoj kontroli?
- Zašto su službe bezbednosti zadržale policijska ovlašćenja i pravo učešća u kriminalističkim istragama u svrhu vođenja sudskih postupaka?
- Zašto službe bezbednosti u praksi rada ispoljavaju svojstva osobena za političku policiju – da li je to posledica nasleđa i/ili loših normativnih rešenja?
- Zašto su najznačajnije domete u reformi službi bezbednosti ostvarile institucije spoljnog nadzora i kontrole, pre svega Zaštitnik građana, Poverenik i Državni revizor?
- Zašto je od 2014. godine došlo do urušavanja dobre prakse nadzora nad službama bezbednosti, koju su tela spoljnog nadzora uspostavljala dugi niz godina i nasuprot brojnim opstrukcijama izvršne vlasti?
- Zašto su od 2014. godine dodatno ojačali klijentski odnosi političkih vlasti i službi bezbednosti?
- Zašto je moguć „povratak na staro“, kada su službe bezbednosti bile instrument u očuvanju vladajućeg režima?

Vremenski, predmet ovog istraživanja obuhvata period od petooktobarskih promena 2000. do 2017. godine. Odabrani period istraživanja nam ostavlja dovoljnu vremensku

distancu za proveru podataka i sagledavanje istraživačkih nalaza, što je posebno važno za poslednjih nekoliko godina zahvata predmeta istraživanja. **Prostorno**, određenje obuhvata teritoriju Republike Srbije. U cilju poređenja, u radu se koriste nalazi istraživanja o reformi službi bezbednosti iz drugih država kako tranzicionih tako i konsolidovanih demokratija. **Naučno**, predmet ovog istraživanja možemo u opštem smislu svrstati u nauke o bezbednosti i međunarodne odnose, a u užem smislu u studije o službama bezbednosti (engl. intelligence studies).

Kako bi postigao nameravano, kandidat koristi koncepte reforme sektora bezbednosti i istorijskog institucionalizma. Koncept reforme sektora bezbednosti služi da se u radu definiše željeno stanje u reformi službi bezbednosti, odnosno da se jasno ustanovi na kojim principima i standardima reformisane službe bezbednosti treba da počivaju i da ih u praksi poštuju. Ovaj koncept, takođe, omogućava i da se utvrde glavne faze kroz koje se vrši usvajanje i primena reformskih normi i mera. Drugim rečima, koncept reforme sektora bezbednosti daje mapu puta u transformaciji službi bezbednosti iz političke policije u bezbednosno-obaveštajne službe primerene savremenim demokratijama. Dalje, koncept reforme sektora bezbednosti daje cilj, mere i faze kroz koje se reforma mora odvijati, a njihovom doslednom primenom pre ili kasnije, uz manje ili veće otpore i poteškoće stići će se do željenog stanja. Međutim, ovaj koncept ne poznaje mogućnost da od samog početka reforma ne teče valjano, kao i da su mogući različiti tokovi i dometi u pojedinim oblastima reforme, te da je moguć čak i povratak na staro. Sve to usled dejstva brojnih stalnih (nasleđe) i promenljivih uslova i činilaca domaćeg, regionalnog i međunarodnog konteksta.

Upotrebom osnovnih postavki istorijskog institucionalizma kandidat nastoji da nadomesti prethodno opisane nedostatke. Jedna od centralnih postavki ovog pravca je da se institucije teško menjaju. Promena institucija jeste moguća ali je potrebno da se stekne čitav niz, uglavnom spoljnih, uslova i činilaca specifičnih isključivo za taj vremenski momenat, koje se u ovom pravcu zovu „kritične tačke“. Kritične tačke, međutim, predstavljaju samo mogućnost dešavanja (pozitivnih) promena institucija, a da li i u kom smeru će se institucije menjati zavisi od čitavog niza činilaca, od kojih su najvažniji: nasleđe, trenutni kontekst, način prelaska iz prethodnog u demokratski režim, odnos moći i očekivanja glavnih aktera promena. Kada se promena desi, ili se, pak, ne desi dolazi do zaključavanja tog puta (engl. path dependance) i institucije ulaze u stabilnu fazu, a stabilnost se osnažuje povratnom spregom, odnosno očekivanjima aktera od koristi koje im institucija pruža ali i (novo)uspostavljen odnos snaga među njima.

Važna odlika istorijskog institucionalizma je i to što institucije shvata dosta široko kao formalne i neformalne procedure, norme, običaje i rutine koje su ukorenjene u organizacionoj strukturi jedne političke zajednice. Ova shvatanje je važno jer je omogućilo kandidatu da pored zvaničnih dokumenata institucija, poput strategija i pravnih normi različitog nivoa (zakoni, podzakonska akta) kao glavnih regulatora ponašanja, u istraživanje uključi i neformalne institucije, poput klijentelizma. Klijentelizam kao posebna forma neformalnih institucija je od posebnog značaja za rad jer on ima duboke istorijske korene u Srbiji.

Kandidat je, dakle, primenom koncepta reforme sektora bezbednosti nastojao da utvrdi u kojoj meri je reforma službi bezbednosti tekla u skladu sa merama i standardima koje iz ovog koncepta proističu. Sumarno posmatrano, istorijski institucionalizam omogućava autoru da utvrdi glavne uslove, činioce i aktere koji su povoljno odnosno nepovoljno uticali na tok i domete reforme službi bezbednosti u Srbiji od 200. do 2017. godine.

Naučna i društvena opravdanost

Predmet predložene teme doktorske disertacije „Reforma službi bezbednosti u Srbiji 2000 – 2017.“ je aktuelan i **naučno nije u potpunosti istražen**. Naime, reformom službi bezbednosti u Srbiji su se istraživači bavili ili sa usko, „tehničkog“ stanovišta kojim je razmatrana organizaciona struktura službi bezbednosti u cilju unapređenja njihove efikasnosti, ili su istraživani pojedini aspekti reforme službi bezbednosti, poput koordinacije rada službama bezbednosti, unutrašnjeg i spoljnog nadzora i kontrole nad njima, uloge službi bezbednosti u kriminalističkim istragama, nadzor i primena posebnih mera i tehnika. Ne postoje istraživanja koja nastoje da sagledaju reformu bezbednosno-obaveštajnih službi u Srbiji na sveobuhvatan način gde bi se utvrdili uticaj nasleđa i konteksta na tokove i domete reforme službi bezbednosti, te identifikovali glavni faktori uspeha odnosno neuspeha reforme kao i to koje su ključne, prelomne tačke ovog procesa. Iako se često priznaje važnost reforme službi bezbednosti za uspeh demokratizacije društva, istraživanja koja za predmet imaju odnos između ova dva procesa, su takođe gotovo nepostojeća. Naučni značaj ovog rada se ogleda u tome što kandidat u disertaciji nastoji da ove naučne i istraživačke nedostatke nadomesti zajedničkom primenom teorija i koncepata istorijskog institucionalizma i reforme sektora bezbednosti.

Društvena opravdanost ovog rada se ogleda u tome što rezultati ovog istraživanja mogu poslužiti za celovito normativno uređenje bezbednosno-obaveštajnog sistema u Srbiji.

Naime, za razliku od, na primer, Hrvatske, Srbija ni posle 17 godina tranzicije nije na celovit način i u skladu sa demokratskim principima uredila bezbednosno obaveštajni sistem. Takođe, jedinstvena je ocena stručne javnosti da je Zakon o BIA još u vreme njegovog usvajanja 2002. godine bio prevaziđen.

Na osnovu prethodno rečenog, može se zaključiti da postoji naučna i društvena opravdanost jednog ovakvog istraživanja, kao i kvalifikovanost kandidata da ga izvede.

Osnovne hipoteze od kojih se polazilo u istraživanju

U skladu sa predmetom i ciljem istraživanja, kao i sa korišćenim teorijskim konceptima i istraživačkim pristupima kandidat je definisao jednu opštu i pet posebnih hipoteza.

Opšta hipoteza

Opšta hipoteza ovog rada jeste da je glavna kritična tačka za transformaciju Srbije iz autoritarnog u demokratski poredak i sledstveno tome reformu službi bezbednosti bila smena režima Slobodana Miloševića 2000. godine. Međutim, tadašnja koalicija partija - DOS, koja je smenila miloševićev režim nije iskoristila tu priliku za odlučnu i doslednu reformu službi bezbednosti već je nastavila da održava klijentelističke odnose sa službama bezbednosti. Ta propuštena prilika odredila je dalji tok i domete reforme službi bezbednosti, kao i buduće odluke novih vlasti u ovoj oblasti. Od tada reforma službi bezbednosti karakteriše niz slabo povezanih, nedoslednih i parcijalnih reformskih mera koje su imale i niz negativnih nenameravanih posledica.

Prva posebna hipoteza

Politički lideri DOS-a su pred sam slom režima Slobodana Miloševića sklopili neformalni dogovor sa pripadnicima službi bezbednosti da neće nasilno sprečavati smenu vlasti. Neformalni dogovor sa vojnim službama sklopio je DSS, dok je za policija i RDB, odnosno JSO bio zadužen DS. Rečeno nije bila posledica podele posla između dve partije, već njihove borbe za sticanje bezbednosne moći. Tako je propuštena prilika da se odlučno i jasno ukinu klijentski odnosi između političara i službi bezbednosti, već se sa klijentskim

razmenama resursa između ova dva aktera nastavilo što je uticalo na odsustvo reforme službi bezbednosti.

Druga posebna hipoteza

Posledica odsustva ozbiljne reforme sektora bezbednosti je ubistvo premijera Srbije Zorana Đinđića, marta 2003. godine. Njega su ubili pripadnici JSO, bivši radnici RDB-a i organizovana kriminalna grupa poznatija kao „Zemunski klan“. Iako se ovaj tragičan događaj može okarakterisati kao velika prilika (kritičnu tačka) za odlučnu reformu službi bezbednosti, a pre svega BIA, ona nikada nije iskorišćena upravo zbog opstanka klijentskih odnosa.

Treća posebna hipoteza

Raspadom Državne zajednice Srbija i Crna Gora, i obnovom nezavisnosti Srbije 2006. godine, stekli su se uslovi da Srbija neopterećena (složenim) političkim odnosima na saveznom nivou uredi službe bezbednosti i bezbednosno-obaveštajni sektor na celovit način u skladu sa svojim potrebama i mogućnostima. Međutim, umesto toga donet je Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti koji je samo normativno uredio koordinaciju nad službama bezbednosti uvođenjem Saveta za nacionalnu bezbednost, Biroa za koordinaciju službama bezbednosti i Sekretara Saveta koji je ujedno i na čelu Biroa. U praksi su promene zapravo značile jačanje moći tadašnjeg Predsednika Republike Srbije, Borisa Tadića, nad službama bezbednosti jer Zakonom propisano da je šef kabineta Predsednika ujedno i Sekretar Saveta odnosno koordinator službi bezbednosti.

Četvrta posebna hipoteza

Promene koje je doneo Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti i način njegove primene u praksi u narednom periodu donele su i nenameravane posledice po reformu službi bezbednosti. Tako je postalo neformalno pravilo da pozicija Sekretara Saveta za nacionalnu bezbednost pripada najjačem političkom lideru bez obzira koju državnu funkciju on obavlja u datom momentu. Otud i ne iznenađuje što je SNS po dolasku na vlast prvo promenio ovaj Zakon kako bi omogućio da Aleksandar Vučić kao tadašnji potpredsednik Vlade obavlja funkciju sekretara Saveta za nacionalnu bezbednost. Sa te pozicije on je uspostavio i uvećao moć nad službama bezbednosti što mu je omogućilo jačanje vlasti u svojoj partiji i Srbiji.

Peta posebna hipoteza

Najznačajniju iskorišćenu kritičnu tačku u reformi službi bezbednosti predstavlja uvođenje spoljnih mehanizama nadzora i kontrole, pre svega Zaštitnika građana, Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti i Državne revizorske institucije. Njihovi dobri rezultati rada u nadzoru službi bezbednosti imali su početni pozitivni nenameravani učinak i na druga tela spoljnog nadzora, pre svega na parlamentarni odbor nadležan za kontrolu službi bezbednosti. Razlog za ovaj uspeh valja tražiti i u činjenici da ova tela, pre svega Zaštitnik građana i Poverenik, nisu bila u klijentskim odnosima sa političkim vlastima i službama bezbednosti, te su dobro razumeli koncept reforme sektora bezbednosti i važnost njegove dosledne primene.

Šesta posebna hipoteza

Nagomilane propuštene reformske prilike kao i loše (ne)nameravane posledice parcijalnih i nedoslednih odluka političkih vlasti u regulisanju bezbednosno-obaveštajnog sektora, vremenom su jačale klijentske odnose između političkih aktera i službi bezbednosti. Manifestacija rečenog je činjenica da se na čelna mesta u službama bezbednosti postavljaju članovi partije, a nadzor i kontrola službi bezbednosti je nepostojeća.

Opis sadržaja (strukture po poglavljima) disertacije

Doktorska disertacija kandidata Predraga Petrovića sastoji se pored „Uvoda“, „Zaključka“ i „Bibliografije“ od još dva velika poglavlja - „Konceptualno-teorijski okvir“ i „Demokratska transformacija Srbije i reforma službi bezbednosti“. U uvodnom delu rada su objašnjeni razlozi za istraživanje reformi službi bezbednosti u Srbiji. Pored toga, prikazani su predmet i ciljevi disertacije, hipoteze koje se u radu dokazuju odnosno opovrgavaju, primenjene metode istraživanja te očekivani rezultati i naučni doprinos disertacije. U narednom delu su predstavljeni i objašnjeni glavni (teorijski) koncepti neophodni za razumevanje tokova i dometa reforme službi bezbednosti. Ovde su definisani pojmovi političke policije, službe bezbednosti, bezbednosno-obaveštajni sistem i obaveštajni ciklus. Pored toga detaljno su predstavljeni koncept reforme sektora bezbednosti i elementi reforme službi bezbednosti u postautoritarnim društvima, kao i glavni elementi istorijskog institucionalizma.

Naredna velika celina predstavlja studiju slučaja Srbije. Tako je u ovom poglavlju najpre prikazano nasleđe službi bezbednosti i kako je ono uticalo i dalje utiče na tok i domete reforme službi bezbednosti. Potom su analizirani tok i dometi reforme službi bezbednosti od petooktobarskih promena pa sve do 2017. godine. Konkretnije, ovde su utvrđeni i analizirani uslovi, događaji, procesi i akteri koji su uticali na tokove, ishode i domete reforme bezbednosno-obaveštajnih službi u Srbiji. Drugim rečima, analizirane su kritične tačke (povoljni uslovi) reformi službi bezbednosti, te kako i zašto su ih baš na taj način (ili nisu) donosioci političkih odluka iskoristili. U radu se polazi od toga da su postojale četiri kritične tačke: petooktobarske promene 2000. godine, ubistvo predsednika Vlade Srbije Zorana Đinđića 2003, obnova nezavisnosti Srbije 2006. i promena vlasti u Srbiji, odnosno dolazak Srpske napredne stranke na vlast 2012. godine. Dalje, u ovom delu rada posebna pažnja posvećena je utvrđivanju glavnih prepreka kao i pokretača reforme službi bezbednosti. U tom smislu, analiziran je značaj i uticaj klijentskih odnosa između političkih vlasti i službi bezbednosti, kao i nezavisnih državnih institucija na tokove i domete reforme bezbednosno-obaveštajnih službi.

U poslednjem delu ovog poglavlja analiziraju se uslovi i činioci, kao i mehanizmi i akteri koji su uticali na urušavanje ostvarenih rezultata u reformi bezbednosno-obaveštajnih agencija u Srbiji, pogotovo u oblasti spoljnog nadzora i kontrole nad njima. Prikazuju se i objašnjavaju mehanizmi i načini na koje su političke vlasti podvrgle službe bezbednosti svojoj kontroli. Drugim rečima, u ovom delu rada se objašnjavaju načini i razlozi za „povratak na staro“ kada su službe bezbednosti bile instrument u rukama jedne političke partije.

U zaključnom delu rada sumiraju se rezultati istraživanja, te se govori o tome šta oni znače za teorijske koncepte od značaja za nauku o bezbednosti, studije službi bezbednosti i demokratizaciju te kako ih je moguće unaprediti u daljim istraživanjima. U završnom delu rada takođe se nude i praktična rešenja za reformu službi bezbednosti u Srbiji koja mogu biti od koristi za donosiocima odluka u našoj zemlji.

Metode koje su primenjene u istraživanju

S obzirom na složenost istraživanja, kandidat Predrag Petrović je koristio više metoda u svojoj doktorskoj disertaciji. Naime, uzimajući u obzir činjenicu da kandidat nastoji da odgovori na čitav niz pitanja *zašto* i *kako* koja se odnose na tokove, ishode i domete reforme službi bezbednosti Srbije, Petrović u istraživanju koristi *studiju slučaja*. Ona omogućava detaljno objašnjenje i razumevanje predmeta istraživanja u svom kontekstu. Studije slučaja se zasniva na mešavini kvantitativnih i kvalitativnih podataka. Iako je ova disertacija jedna velika studija slučaja reforme službi bezbednosti u Srbiji, u radu se koristi i niz mini studija slučaja kojima se dodatno i detaljno istražuju pojedini elementi predmeta istraživanja.

Odabrani teorijsko-konceptualni okvir i ciljevi istraživanja zahtevali su da kandidat koristi i *idealne tipove*, koji su mu poslužili za utvrđivanje dometa reforme službi bezbednosti. Zapravo, u ovom radu koncept reforme službi bezbednosti jeste idealni tip, jer predstavlja krajnju tačku, odnosno idealno stanje reforme službi bezbednosti. Navedeno je zahtevalo da u kandidat koristi i *metodu razumevanja*, koja je omogućila da shvatimo smisao određenog delanja različitih aktera u datom kontekstu.

Jedno od glavnih polazišta istraživanja jesu i nalazi postojećih istraživanja o službama bezbednosti u Srbiji, ali i u drugim postautoritarnim državama, kao i u konsolidovanim demokratijama. Kandidat je, najpre, koristio postojeće nalaze istraživanja o radu nadzornih i kontrolnih institucija u Srbiji, kao i stručnu i akademsku literaturu o demokratizaciji i političkoj dinamici u Srbiji. Pored sekundarnih izvora podataka, kandidat je u disertaciji koristio i raznovrsne, brojne primarne izvore podataka. Početna tačka su Ustav i strateški dokumenti U radu su analizirani zakoni, njihovi nacrti i predlozi kao i modeli zakona koje su sačinili stručnjaci iz civilnog društva. Predmet istraživanja su bili i podzakonski akti. U doktorskoj disertaciji su analizirani i zvanični govori čelnih ljudi bezbednosno-obaveštajnog sektora, kao i njihove izjave u elektronskim i štampanim medijima. Kandidat je do informacija nastojao da dođe i upućivanjem zahteva za slobodan pristup informacija od javnog značaja, ali je ovde imao veoma ograničene rezultate zbog opšteg trenda zatvaranja državnih institucija prema istraživačima i javnosti, koji je prisutan i ubrzano raste u poslednjih pet godina. Uzimajući u obzir činjenicu da je autor rada jedan deo pitanja u zahtevima za slobodan pristup već slao službama

bezbednosti u prethodnim istraživanjima, ograničeni uspeh u dolaženju do podataka i informacija ovim putem zapravo mu je omogućio da utvrdi postojanje trenda smanjenja transparentnosti rada službi bezbednosti.

U cilju provere postojećih, kao i sticanja dopunskih i novih saznanja o predmetu istraživanja, kandidat je obavio 47 intervju sa: bivšim i sadašnjim zaposlenima u bezbednosno-obaveštajnim službama, telima za njihov nadzor i kontrolu, narodnim poslanicima, zaposlenima u stručnoj službi Narodne skupštine, zaposlenima u pravosuđu, advokatima, novinarima koji prate bezbednosne teme, te zaposlenima u udruženjima građana koji su bili u zahvatu službi bezbednosti, kao i s drugim stručnjacima relevantnim za ovaj rad. Kada govorimo o državnim organima, među intervjuisanim dominiraju bivši zaposleni što je posebno izraženo kod službi bezbednosti što je donekle razumljivo jer se radi o tradicionalno veoma zatvorenim državnim organima. Međutim, deo objašnjenja valja tražiti i u opštem trendu smanjenja transparentnosti i zatvaranja državnih institucija prema javnosti. Uočili smo i da je izražen porast straha kod zaposlenih u državnim institucijama da razgovaraju na ovu temu. Sličan trend je čak prisutan i kod bivših zaposlenih u državnim ustanovama nadležnim za nadzor i kontrolu službi bezbednosti.

Budući da je većina intervjuisanih zahtevala da bude anonimna, kandidat u radu citira i referencira u najvećoj meri javne i medijske izvore, čije nalaze je zapravo proveravao sa svojim sagovornicima. Zbog toga se u disertaciji može naći znatno manji broj citiranih (anonimnih) sagovornika od ukupno intervjuisanih. Autor je najpre koristio nestrukturisan intervju, jer mu je on omogućio da što bolje utvrdi pitanja za polustrukturisane intervjuje, koje je upotrebljavao dalje u istraživanju.

Ostvareni rezultati i naučni doprinos disertacije

Kandidat navodi da se ostvareni naučni doprinos i rezultati istraživanja ogledaju u sveobuhvatnom istraživanju reforme službi bezbednosti u Srbiji u dužem vremenskom periodu, te u sistematizaciji i dopuni saznanja o ovom procesu. Naučni doprinos se ogleda i u primeni teorijsko-metodološkog pristupa koji integriše koncept reforme sektora bezbednosti i istorijski institucionalizam te na taj način omogućava sagledavanje predmeta istraživanja u celosti a ne samo pojedine njegove aspekte uhvaćene u jednom vremenskom momentu. Rad će omogućiti i sagledavanje odnosa reformi službi bezbednosti i demokratizacije u Srbiji.

Prethodno rečeno je važno jer se o bezbednosno-obaveštajnim službama danas najčešće piše na dvojak način. Najpre, one su predmet popularne literature koja mistifikuje i romantizuje službe bezbednosti, te rad obaveštajaca svodi na priče o „Džems Bondovima“ uvijenim u razne teorije zavera. Naučna sistematska istraživanja o bezbednosno-obaveštajnim službama postoje, ali njihov predmet su „jake“ i „moćne“ agencije poput američke CIA, britanskih MI5 i MI6, ruskog KGB, odnosno FSB i izraelskog MOSAD-a. Službe drugih a posebno manjih država tek povremeno privlače pažnju istraživača. Posledica rečenog je i subjektivnost u načinu razmišljanja, jer istraživači prečesto polaze od toga da su pojave i procesi u studijama o bezbednosno-obaveštajnim službama odvijaju kao po prirodnim zakonima - identično u svakoj državi bez obzira na specifične uslove. Dodatni problem sa ovom grupom studija što službe bezbednosti (eng. intelligence) svode isključivo na obaveštajni ciklus i njegov proizvod, odnosno na prikupljanje, obradu i diseminaciju podataka, kao i izvođenje tajnih operacija. U analizu ne ulaze odnosi između službi bezbednosti i šireg institucionalnog konteksta. Ovakav „tehnicistički“ pristup, osim što drastično sužava predmet istraživanja, studije o službama bezbednosti (eng. intelligence studies) svodi na akademski produžetak praktičnog rada bezbednosno-obaveštajnih službi.

U poslednjih nekoliko godina pojavila su se istraživanja sa širim zahvatom, koja posmatraju službe bezbednosti u svom kontekstu, kako na primer politike utiču na bezbednosno-obaveštajne službe, i obratno kako njihove aktivnosti utiču na politike. Neizostavni deo ovih studija otud su postali civilno-vojni odnosi, odnosno demokratska civilna kontrola nad službama bezbednosti. To podjednako važi i za studije o službama razvijenih demokratija u kojima su već uspostavljeni mehanizmi demokratske kontrole, kao i o onim koje su na putu transformacije iz tajne policije u savremene bezbednosno-obaveštajne službe. To zato jer su delatna demokratska civilni nadzor i kontrola osnov za postizanje reformskih ciljeva u oba društveno-politička konteksta. Razvijene države su povećale svoju učinkovitost tako što su spoljna i nadzorna tela preispitivala propuste u radu svojih službi bezbednosti, te ih na osnovu nalaza i predloga reorganizovale i reformisale. Tako su, na primer, u poslednjih 15 godina razvijene demokratije kao odgovor na terorističke napade i pretnje silno uvećale moć službi bezbednosti na uštrb ljudskih prava i demokratske kontrole, pa otud postoji potreba vraćanja balansa što je dobilo svoj izraz u praktičnim aktivnostima civilnog društva i nadzornih tela, ali i u studijama o bezbednosno-obaveštajnim službama koje sada kao svoj centralni koncept imaju demokratski civilni nadzor i kontrolu.

Dalje, pored toga što su društvene nauke posvetile veliku pažnju demokratskoj transformaciji post-autoritarnih društava, malo je pažnje posvećeno odnosu demokratizacije društava i reforme službi bezbednosti a posebno kako službe bezbednosti utiču na konsolidaciju demokratije. Istraživanja na ovu temu postoje ali su uskog zahvata – ili se fokusiraju na kratki vremenski period ili za predmet svog interesovanja imaju određeni aspekt problema (npr. parlamentarni nadzor nad službama bezbednosti). Takođe, veoma su retke studije slučaja država u kojima je primenjen jedinstven istraživački pristup. Rečeni nedostaci onemogućavaju poređenja celog toka i dometa reformi službi bezbednosti u različitim državama, već je u najboljem slučaju to moguće učiniti za pojedine elemente reforme.

Kandidat je upravo primenom teorijsko-metodološkog pristupa koji integriše koncept reforme sektora bezbednosti i istorijski institucionalizam nastojao da omogući sagledavanje predmeta istraživanja u celosti. Na taj način je će biti moguće dati dovoljno bogate podatke i nalaze o reformi službi bezbednosti Srbije, čime se čini mogućim i poređenje sa drugim državama a na taj način i izvođenje opštijih zaključaka koji mogu unaprediti koncepte koji se koriste u studijama o bezbednosno-obaveštajnim službama.

Zaključak

1. Komisija konstatuje da doktorska disertacija Predraga Petrovića ispunjava sve predviđene uslove propisane procedurom. Disertacija je urađena u skladu sa prihvaćenom prijavom. U radu se kritički razmatra problem i dokazuju se hipoteze koje su navedene u prijavi. Osnovni delovi rada i očekivani nalazi su navedeni i obrazloženi u prijavi. Disertacija ispunjava metodološke standarde i nivo argumentacije koji se zahtevaju od naučnog rada.
2. Na osnovu izvedenog istraživanja, može se tvrditi da je kandidat pokazao smisao za naučno-istraživački rad i produbljeno razumevanje korišćenih teorijskih koncepata istorijskog institucionalizma i reforme službi bezbednosti. Odabrana tema doktorske disertacije je aktuelna, naučno potrebna, društveno opravdana i u skladu je sa do sada pokazanim naučnim interesovanjem, sposobnostima kandidata Predraga Petrovića i njegovim profesionalnim opredeljenjem. Ona predstavlja samostalan istraživački rad o reformi službi bezbednosti u Srbiji u kontekstu transformacije iz autoritarnog u demokratski poredak.

3. Tema doktorske disertacije ima potreban naučni i društveni značaj, te rezultati rada mogu doprineti boljem razumevanju reforme službi bezbednosti u postautoritarnim zemljama, kao i uticaja ovog procesa na demokratizaciju društva. U tom smislu, ova doktorska disertacija ne samo da popunjava prazninu u našem naučnom istraživanju reforme službi bezbednosti, nego može da ponudi nalaze koja mogu biti od koristi donosiocima političkih odluka u formulisanju politika u oblasti reforme službi bezbednosti.
4. Disertacija predstavlja sveobuhvatnu logičku celinu, u teorijskom i metodološkom pogledu te stoga Komisija konstatuje da disertacija zadovoljava naučno prihvatljive okvire za objašnjenja i prikaz rezultata istraživanja.
5. Priloženi bogati i raznovrsni izvori dali su veoma dobru građu za izradu doktorske disertacije, te učvršćuje zaključak Komisije o sveobuhvatno ispravnoj metodološkoj usmerenosti kandidata.

Imajući u vidu da je doktorska disertacija „**Reforma službi bezbednosti u Srbiji 2000-2017.**“ kandidata Predraga Petrovića detaljno i uverljivo obrazložena, s jasnim osloncem na široku teorijsku i empirijsku građu, te da disertacija predstavlja samostalno naučno delo, Komisija smatra da je rad ispunio sve predušlove za javnu odbranu, i predlaže Nastavno-naučnom veću Fakulteta političkih nauka da prihvati Izveštaj i odobri javnu odbranu doktorske disertacije.

U Beogradu, 12. oktobra 2020. godine

Komisija za ocenu disertacije:

1. prof. dr Nebojša Vladisavljević
2. prof. dr Bogoljub Milosavljević
3. prof. dr Filip Ejđus